

PJOTR ALEKSZANDROVICS RUMJANCEV TÁBORNAGY¹ – A HADVEZÉR ÉS AZ ÁLLAM²

Pjotr Alekszandrovics Rumjancev (1725. január 4. – 1796. december 8.) tábornagy a hétéves háború (1756–1763) és az 1768–1774 közötti orosz–török háború időszakának kiemelkedő képességű orosz hadvezére volt. Hadvezéri tevékenysége mellett jelentős a hadtudományi, hadelméleti munkássága is, amelynek során a kor orosz haderejében használatos alapszabályzatok döntő többségét személyesen dolgozta ki, és azok gyakorlati alkalmazásával a cári hadsereg a korabeli Európa egyik számottevő hadseregévé vált. Hadvezéri képességei mellett jelentős eredményeket ért el Kis-Oroszország (*Malorosszija*) főkormányzójaként az orosz közigazgatás megszilárdításában a mai Délkelet-Ukrajna területén.

¹ A tábornagyi (*Generalfeldmarschall, генерал-фельдмаршал*) rendfokozatot I. Péter cár vezette be az orosz hadseregnél 1699-ben, és egészen az 1917-es februári forradalom idejéig érvényben maradt. A cár 1700-ban adományozta először két kiemelkedő képességű hadvezérének, Fjodor Golovin és Borisz Seremetyev grófnak, illetve megkapta ezt a címet Karl de Krua, a szász seregek főparancsnoka is. A tábornagyi címet rendkívüli elismerésként civil személyek is megkaphatták, így például Fjodor Golovin volt kancellár, Nyikolaj Trubeckoj herceg, de kivételes esetben külföldi hadvezérek részére is adományozták: megkapta a brit Wellington herceg, valamint Joseph Radetzky osztrák és Helmuth von Moltke porosz hadvezér is. A rendfokozatot 1917-ben törölték el.

² A tanulmány *Pjotr Alekszandrovics Rumjancev tábornagy: a hadvezér és az állam* címmel jelent meg: GÖCZE 2017: 87–106. A mű a KÖFOP-2.1.2.-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* című projekt keretében készült el.

RUMJANCEV ÉLETE ÉS PÁLYAFUTÁSA

1.1. kép. *Pjotr Alekszandrovics Rumjancev tábornagy portréja*

Forrás: Deduhova.ru. Online: <https://deduhova.ru/statesman/petr-aleksandrovich-rumyantsev-3adunajskij/>

Kevés olyan eseményekben és fordulatokban gazdag korszaka van az orosz történelemnek, mint az Orosz Birodalom létrejöttét és megerősödését fémjelző I. (Nagy) Péter cár (1682/1689–1725),³ illetve II. (Nagy) Katalin cárnő (1762–1796) uralkodásának időszaka, valamint az e két kiemelkedő történelmi személyiség regnálása között eltelt közel négy évtized. Elegendő csak arra gondolni, hogy ebben az időszakban került sor a hétéves háborúra, az orosz–svéd, az orosz–lengyel, az orosz–kínai, több orosz–török háborúra, és ugyancsak ebben az időszakban osztották fel három ízben is az akkori Lengyelország területét – Oroszország aktív közreműködésével –, aminek eredményeként az gyakorlatilag 150 évre eltűnt Európa térképéről mint önálló állam.

³ I. Pétert 1682-ben koronázták meg, de kiskorú lévén „társuralkodónak” formálisan testvérét, Ivánt tették meg. A hatalom tényleges megragadásáig (1689) régensként gyakorlatilag a cárné irányította az Orosz Birodalmat.

Ugyanakkor a Nagy Péter által oly gondosan felépített birodalom sorsa is többször bizonytalanná vált a halálát követő évtizedekben, hiszen az orosz nemesi elit igyekezett lehetőleg olyan uralkodókat és uralkodónőket kiszemelni a cári trónra, akiket megítélésük szerint irányítani tudnak majd. Abban, hogy ez nem mindig sikerült nekik, sajátos szerepe volt a hadseregnek, azon belül is a gárdának. A hadsereg sohasem valamelyik hadvezére érdekében avatkozott be a hatalomért folytatott harcba, mégis gyakorlatilag „cárcsinálóvá” vált. Péter is a fiatal korában szervezett „játék ezredek”⁴ segítségével került hatalomra, majd halála után feleségének, I. Katalinnak is a cári gárda jelenléte biztosította a zavartalan trónra jutást. Végezetül a III. Péter ellenében trónra került II. (Nagy) Katalin cárnőt is a gárda segítette hatalomra.

1.2. kép. Jean-Marc Nattier: I. (Nagy) Péter cár portréja (1717)

Forrás: Wikimedia Commons

⁴ Játékalakulatnak (*попешные войска*) nevezték azt a – Preobrazsenszkoje településen szervezett – kis létszámú alakulatot, amelynek az volt a szerepe, hogy a későbbi uralkodó megtanulja a hadviselés szabályait. Péter a hatalomváltásra készülve gyorsan megnövelte létszámát, majd segítségével a trónra kerülve abból alakította ki a Preobrazsenszkij Polk (*Преображенский Полк*) elnevezésű gárdaezredet.

1.3. kép. *Fjodor Sztjepanovics Rokotov: II. (Nagy) Katalin cárnő portréja (1770 körül)*
Forrás: Wikimedia Commons

Ez a háborúban gazdag időszak olyan orosz hadvezérek egész sorát termelte ki, mint például Borisz Seremetyev gróf, tábornagy, Alekszandr Menysikov herceg és Alekszandr Szuvorov herceg, akik a generalisszimuszi címet is megkapták; vagy Grigorij Patjomkin tábornagy és Ivan Csernisov tengernagy. A híres hadvezérek sorából is kiemelném a számomra érdekes és változatos katonai, hadtudósi és közgazgatási pályát befutó Pjotr Rumjancev tábornagyot, aki számos csatatéri sikere mellett maradandót alkotott a hadelmélet területén, de tevékenysége hasznosnak és eredményesnek bizonyult akkor is, amikor Kis-Oroszország⁵ főkormányzójává⁶ nevezte ki II. Katalin cárnő.

Pjotr Alekszandrovics Rumjancev 1725. január 4-én született a Dnyeszter melléki Sztrojenci faluban. Édesapja, Alekszandr Rumjancev I. Péter cár bizalmasa volt, édesanyja pedig Marija Matvejeva, aki művelt és igen szép nő volt, a rossz nyelvek szerint pedig a cár szeretője, és maga Péter választotta ki számára a férjét. A családfő Péter cár halála után is még sokáig megőrizte befolyását az udvarban, mígnem Anna cárnő uralkodása alatt, 1731-ben a cárnő nagy befolyással bíró bizalmasát,

⁵ Kis-Oroszország: a jobb parti (Kelet-, Délkelet-) Ukrajna korabeli neve. Használatos még e korban a Kis-oroszországi Kormányzóság (*Малороссийская губерния*) megnevezés is mint közigazgatási egység.

⁶ *Генерал-губернатор Малороссии.*

Ernst von Biron herceget korrupcióval vádolta, és fizikailag bántalmazta, amiért négy évre Baskíriába száműzték. 1735-ben azonban visszahívták, és visszakapta altábornagyi rendfokozatát is, sőt a cárnő először asztrahanyi, majd később kazanyi főkormányzóvá nevezte ki. Az ekkor tízéves Pjotr Rumjancev a családi hagyományoknak megfelelően a Preobrazsenszkij-testőrezredhez került, majd négyéves felkészítést követően – tekintettel arra, hogy édesapja eredetileg diplomáciai pályára szánta – egy ideig az Orosz Birodalom berlini diplomáciai képviselőjén folytatta pályafutását. Feladatai végeztével hazarendelték, és a szárazföldi kadéthadtestnél fejezte be tanulmányait. Alhadnagyi rendfokozattal került ki az orosz hadsereg egyik egységéhez, amelyik 1741–1743 között részt vett a svédek elleni háborúban. A háború az – akkori svéd területen található – Åbo⁷ városában megkötött, az oroszok számára előnyös békével zárult, amelynek hírért az akkor már századosi rendfokozatú Pjotr Rumjancev vitte el a cárnőnek, aki azon nyomban kinevezte őt ezredessé, továbbá a voronyezsi gyalogosezred parancsnokává.

1743-ban édesapja a cárnőtől grófi címet kapott, amelyet Rumjancev ezredes is örökölt. 1748-ban feleségül vette Jekatyerina Golicinát (Golicin herceg leányát), akitől négy gyermeke született.⁸ Felesége révén jelentős vagyonhoz is jutott, amelyből bőven tellett fényűző életmódjára. Sajnálatos módon egészen édesapja – 1749-ben bekövetkezett – haláláig meglehetősen kicsapongó életmódot folytatott. Ezt követően megváltozott, és teljes egészében a katonai pályának szentelte az életét. Rumjancev életében az igazi fordulópontot azonban az 1756–1763 közötti úgynevezett hétéves háború jelentette, amelyet sok történész és Winston Churchill maga is az „igazi első világháborúnak” nevezett. A háború – Ausztria kivételével – valamennyi kontinenst érintette, és Európa mindegyik korabeli nagyhatalma a részese volt. Az Orosz Birodalom Franciaországgal és Ausztriával szövetséget kötött a Nagy Frigyes vezette Poroszországgal, illetve Nagy-Britanniával szemben, továbbá mindkét félhez számos közepes és kisebb ország is csatlakozott.

Közvetlenül a háború kitörése előtt Pjotr Rumjancevet vezérőrnaggyá nevezték ki, és első ízben a kelet-poroszországi Gross-Egersdorfnál nyílt alkalmat későbbi hadvezéri képességeinek kibontakoztatására. A tartalék erők (egy dandár) parancsnokaként az orosz hadsereg főparancsnoka, Fjodor Aprakszin tábornagy utasítása hiányában is bevetette a rábízott négy tartalék ezredet, amivel biztosította az orosz

⁷ Mai neve Turku, Finnországban található.

⁸ Három fia (Mihail, Nyikolaj és Szergej) sikeres volt életében. Nyikolaj 1809–1812 között a kancellári tisztelet, sőt 1810-től egy ideig az Államtanács elnöki tiszteletét is betöltötte, azonban egyikük sem nősült meg, majd halálukkal a Rumjancev-ág kihalt. Negyedik gyerekük, Tatjana még csecsemőkorában elhalálozott.

erők számára a győzelmet. Igaz, ennek ellenére nem kapott dicséretet az önkényeskedésért, az orosz hadsereg pedig a parancsnok lassúsága miatt nem tudta kihasználni a fiatal tábornok váratlan húzása révén elért sikert.

1758-ban kinevezték altábornaggyá,⁹ és jelentős szerepe volt abban, hogy 1759. augusztus 12-én a sziléziai Kunersdorf mellett, a hétéves háború legnagyobb ütközetében az orosz–osztrák haderő döntő vereséget mért II. (Nagy) Frigyes porosz seregére. Ezt követően 1761-ben a Rumjancev vezette orosz csapatok még bevették – a korábban már két ízben is sikertelenül ostromolt – Kolberg várát Pomerániában. A poroszokat a teljes megsemmisüléstől csak Erzsébet cárnő időközben bekövetkezett halála mentette meg, mert utódja, III. Péter cár – aki II. Frigyes nagy csodálója volt – visszarendelte az orosz hadsereget, egyúttal beszüntette az ellenségeskedést a poroszokkal. Ezzel óriási elégedetlenséget okozott a meglehetősen súlyos veszteségeket szenvedett hadseregben, sőt Péter szövetséget kötött II. Frigyesseel, és segítséget nyújtott neki a Dánia elleni hadjáratban – éppen Rumjancevet bízta meg az úgynevezett pomerániai hadtest megszervezésével. Annak érdekében, hogy hűségéről biztosíthassa, kinevezte Rumjancevet vezérő tábornokká,¹⁰ és ő teljesítette is a rábízott feladatot.

Rumjancev uralkodó iránti hűségére jellemző, hogy amikor III. Péter cár felesége, a későbbi II. (Nagy) Katalin a gárda segítségével hatalomra jutott a törvényes uralkodóval szemben, haladéktalanul a nyugdíjazását kérte. II. Katalin azonban tisztában volt azzal, hogy ilyen felkészült és sikeres hadvezérre a későbbiekben még bizonyára szüksége lesz, ezért nagy erőfeszítések árán rábeszélte Rumjancevet, hogy térjen vissza a szolgálatba, majd 1764-ben kinevezte őt Kis-Oroszország¹¹ főkományszóvjává, egyben a területen található kozák ezredek, valamint az úgynevezett ukrán hadosztály fővezérévé. Rumjancev ezen a területen is sikereket ért el: nevéhez fűződik a korabeli orosz közigazgatási rendszer megszilárdítása, továbbá – többek között – az első hivatalos népszámlálás elvégzése is.

A közigazgatás megszervezésében elért sikerei mellett az 1770. esztendő jelentős katonai sikereket is hozott Rumjancev számára. Már javában zajlott a törökökkel a Krímért vívott háború (1768–1774), amikor – a Kagul folyónál – a Rumjancev

⁹ Altábornagyi rendfokozat: 1741-től 1798-ig *генерал-поручик*, amelyet 1798-tól ismét a *генерал-лейтенант* elnevezés váltott fel.

¹⁰ Vezérő tábornok: *генерал-аншеф*. A rendfokozatot (sőt inkább beosztást) I. Péter vezette be 1698-ban francia mintára az orosz haderő rendfokozati rendszerébe, és azt első ízben 1700-ban a Narva melletti csatát követően Szeremetyev gróf kapta meg.

¹¹ *Малороссия*, pontosabban *Малороссийская губерния*.

vezette orosz sereg döntő győzelmet aratott a túlerőben lévő török sereg felett. A győzelemért – elsőként az orosz történelem során – kapta meg a Szent György-rend I. osztálya kitüntetését.

1774-ben a sumlai¹² magaslatoznál ügyes manővereivel elvágta a létszámfölényben lévő török sereget adrianopoliszi utánpótlási vonalaitól, aminek következtében létrejött a kücsük-kajnardzsi béke.¹³ A Kagul melletti ütközet Rumjancev számára a tábornagyi rendfokozatot, a Duna menti sikeres harci cselekményeiért a „dunántúli”¹⁴ jelzőt eredményezte, valamint a cárnőtől 10 ezer jobbágyot kapott ajándékba. Az Orosz Birodalom ezzel kijáratot nyert a Fekete-tengerre, és gyakorlatilag joggal mondhatta II. Katalin, hogy „az európai hadszíntéren egyetlen ágyút sem süthetnek el az orosz uralkodó tudta és belegezése nélkül”.

A békekötést követően Rumjancev visszatért fő kormányzói tisztségéhez, és folytatta az orosz közigazgatási rendszer kiépítését a Kis-Oroszországi Kormányzóság területén. 1779-ben II. Katalin kinevezte őt harkovi, kurszki és kis-oroszországi helytartóvá. Bár az 1787-ben kitört újabb orosz–török háborúban még rábízták a 2. hadsereg parancsnokságát, a főparancsnoki tisztelet már a cárnő férje, Patjomkin herceg kapta, aki kínosan ügyelt arra, nehogy Rumjancev a feje fölé nőhessen. Ezt érzékelve a hadvezér nyugdíjazását kérte, amibe a cárnő bele is egyezett, így gróf Rumjancev „Zadunajszkij” Pjotr Alekszandrovics tábornagy visszatért az ukrajnai Tashan (*Тацань*) faluban található birtokára, ahol 1796-ban bekövetkezett haláláig élt.

Bár egyszer még 1794-ben a cárnő kinevezte a lengyelországi hadjáratban részt vevő orosz seregek fővezérévé, ő egészségi állapota miatt már nem tudott megjelenni a harctéren, és a parancsnokságot átadta a kor következő nagy hadvezérének, Szuvorov tábornoknak. Mindössze egy hónappal élte túl II. Katalint, akinek utóda, I. Pál nagy tisztelője volt Rumjancev életművének; halálakor – tiszteletére – háromnapos gyászt rendelt el az orosz hadseregben. A tábornagyot katonai tiszteletadással a kijevi barlangkolostorban (Kijevo-Pecszerszkaja lavra) helyezték örök nyugalomra.

¹² Sumla: ma a Bulgária területén lévő Sumen.

¹³ A béke értelmében az Oszmán Birodalom kénytelen volt elismerni az addig fennhatósága alatt tartott Krími Tatár Kánság függetlenségét, valamint az Orosz Birodalom védnökségét Moldova és Havasalföld felett. Az oroszok kijáratot kaptak a Fekete-tengerre, hozzájuk került az Észak-Kaukázus egy része, a Kercs-félsziget, valamint a Dnyeper és a Déli-Bug közti terület.

¹⁴ *Задунайский* (Zadunajszkij).

1.4. kép. Rumjancev emlékműve Szentpéterváron
Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

RUMJANCEV, A HADTUDÓS

Gyakorlati hadvezéri tevékenysége mellett igen jelentős Rumjancev tábornagnak az orosz hadművészet fejlesztése terén kifejtett munkássága is. A 18. századi orosz hadtudomány megalapozásában és fejlődésében meghatározó szerepe volt I. (Nagy) Péter cárnak, aki nemcsak kiemelkedő képességű államférfiként, de az orosz reguláris hadsereg, illetve a haditengerészeti flotta megteremtőjeként, továbbá alkalmazójaként is aktív részese volt az Orosz Birodalom létrehozásának. Személyesen dolgozta ki a *Katonai szabályzat*¹⁵ elnevezésű alapművet, amelyben összefoglalta a korábban megvívott háborúk és ütközetek alapvető tapasztalatait, a katonai szervezettel, a személyi állomány nevelésével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket. Tulajdonképpen a Nagy Péter-i szabályzatra alapozva fejlesztették tovább az orosz hadtudomány elméleti alapjait a század második felének kiemelkedő képességű hadvezérei, többek között Pjotr Alekszandrovics Rumjancev, Alekszandr Vasziljevics Szuvorov és Fjodor Fjodorovics Usakov.

¹⁵ I. (Nagy) Péter [Пётр I. Великий] (1716): *Katonai szabályzat* [Воинский устав], 1716. április 10./március 30.

Közülük is kiemelkedett sokrétű munkásságával Rumjancev, aki igen nagy figyelmet fordított az orosz haderő szervezeti korszerűsítésének és kiképzésének kérdéseire. A támadó harcot és a döntő ütközetet tekintette az ellenség legyőzése fő eszközének, amelyet véleménye szerint annak teljes megsemmisítéséig kell folytatni. Hadelméleti munkásságában nem a területszerzés elsődlegességét, hanem az ellenség teljes megsemmisítésének fontosságát hangsúlyozta. Mindebben fontos szerepet szánt a csapatok felkészítésének és kiképzésének, a hadsereg mozgékonyasága, továbbá reagálóképessége növelésének. „Azon a véleményen voltam és leszek a jövőben is, hogy a támadó felet mindvégig a győzni akarás vezérli, míg a védekezőt állandó félelem köti gúzsba, amely egyenesen arányos az elszenvedett csapások erősségével!”¹⁶ Ugyanakkor fontosnak tartotta az aktív védelem szerepét is, amelynek során a védekező fél erőit összeszedve minél előbb támadásba megy át. Elfogadta, sőt dunai átkelése során maga is alkalmazta a visszavonulást mint a manőver olyan formáját, amelyből megfelelő időben ellentámadásba, majd támadásba lehet átmenni.

Első jelentős hadelméleti munkája az 1761-ben megjelent *Rumjancev altábornagy által az irányítása alatt álló hadtest részére kiadott utasítás a szolgálat ellátásának valamennyi esetére*¹⁷ című szabályzat volt. Ez tartalmazta az őrszolgálati, alaki, kiképzési tennivalóktól kezdve a menet végrehajtásának rendjén keresztül a táborverés, az elszállásolás és a csapatok ellátásának kérdéséig bezárólag a hadviselés valamennyi fontos kérdését.¹⁸

Alapműve az 1770 márciusában megjelent *Szolgálati rend*¹⁹ című munkája, amelyet a korabeli orosz haderő alapszabályzataként használtak. Emellett számtalan forrásértékű munkát készített, amelyek jelentős szerepet kaptak az állam és a hadsereg kapcsolatának alakítása, a korabeli hadsereg szervezetének formálása, a harcmódok alkalmazásának, a katonák, illetve a csapatok felkészítésének, a haderő napi tevékenységének megszervezése során. Ilyen volt például a *Gyalogos alaki szabályzat*,²⁰ a *Lovassági ezredparancsnoki utasítás*,²¹ a *Gyalogos ezredparancsnoki utasítás*.²² Ez utóbbinak az V. fejezete például előírta a századparancsnok részére,

¹⁶ Письмо Румянцева Н. И. Панину от 27 января 1769 г. Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина, рук. отд., ф. Панина, д. VI–12: 33.

¹⁷ Учреждение, данное от генерал-поручика и кавалера Румянцева в корпус, под главною командою его состоящий, для согласного во всех случаях произведения службы.

¹⁸ Журнал Русского военно-исторического общества 1913.

¹⁹ Обряд службы.

²⁰ Пехотный строевой устав.

²¹ Инструкция конного полку полковнику.

²² Инструкция полковничья пехотного полку.

hogy köteles személyesen megismerkedni minden egyes újonccal, meghatározott időnként elbeszélgetni velük, hogy alaposan megismerhesse az embereit, és tudja, hogy a kiképzés során mi mindenre kell majd odafigyelnie. E munkái zömmel 1763–1766 között jelentek meg, és egy részüket beépítették a *Szolgálati rend* című alapszabályzat szövegébe is.

Fontosnak tartom még megemlíteni a hadtestparancsnokok részére 1773-ban kiadott *Pjotr Rumjancev előírásai a csapatok hadrendjére támadás során*²³ című utasítását, amely részletesen meghatározta a támadó hadtest első lépcsőjének felépítését, a tüzérség elhelyezését a harcrenden belül, azzal a kitételrel, hogy a harcrend többi elemének felépítését a hadtestparancsnokokra bízta.

Hadtudományi (hadelméleti) írásainak egy másik fontos csoportját II. Katalin cárnőhöz írott jelentései, feljegyzései és levelei képezték. Ilyen volt többek között az 1776. október 5-én Katalin cárnőhöz írott hadijelentése, *A haderő építéséről és fenntartásáról*,²⁴ amelyben határozott javaslatokat fogalmaz meg a haderő építésével, a tartalékok képzésével és felkészítésével kapcsolatosan.

„Ha már olyan sok pénzt költünk a hadseregre, akkor annak felül kell múlnia más hatalmak hadseregét fizikailag, erkölcsileg és politikai tudatosságban [...] Ilyen szellemben kell felállítani a tartalék ezredeket és a határőrcsapatokat is, a sérülteket és a gyengéket el kell bocsátani, érdemeik elismerésével. Így alkalmasak lesznek a harc megvívására, és nem csak tartalékban.”²⁵

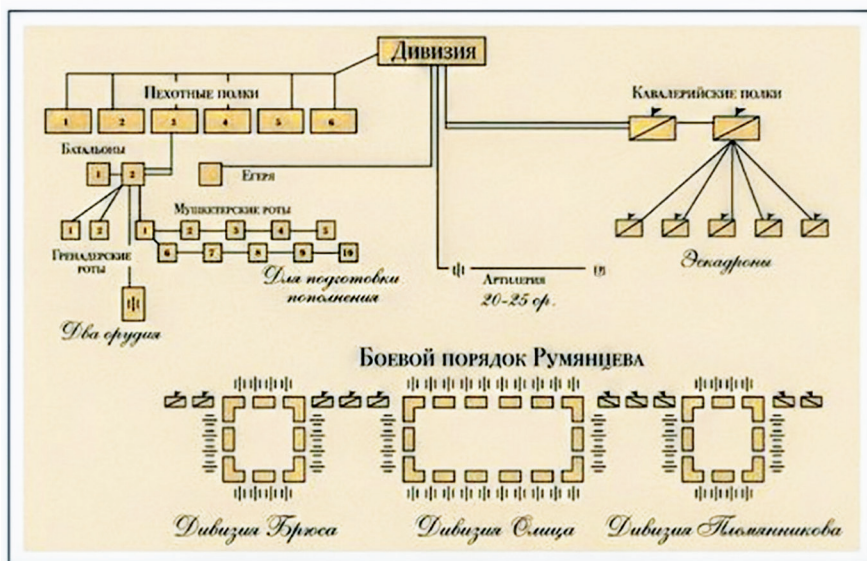
Célszerűnek tartotta, hogy a kormányzóságokban (guberniumokban) tábori zászlóaljokat szervezzenek a fenti célok érdekében, azokat lássák el megfelelő ruházattal és hadfelszereléssel. Egyúttal fel is ajánlja személyes részvételét ennek kialakításában II. Katalin cárnőnek: „Amennyiben Fenséged rám bízna ennek kimunkálását, a mások által elavultnak tartott személyes szakmai előítéleteimet és szeszélyeimet félretéve, lelkiismeretesen, az Ön szolgálatához méltón igyekszem elvégezni...”²⁶

²³ Правила П. А. Румянцева к построению войск для нападения на неприятеля.

²⁴ Реляция -+9 о комплектовании и содержании армии.

²⁵ Великие полководцы: Пётр Александрович Румянцев-Задунайский. In Труды П. А. Румянцева о военном искусстве. Реляция П. А. Румянцева Екатерине II о комплектовании и содержании армии.

²⁶ Великие полководцы: Пётр Александрович Румянцев-Задунайский. In Труды П. А. Румянцева о военном искусстве. Реляция П. А. Румянцева Екатерине II о комплектовании и содержании армии.

1.1. ábra. Egy hadosztály szervezete és hadrendje

az 1768–1774-es orosz–török háborúban

Megjegyzés: Az ábrafeliratok jelentése felülről lefelé, balról jobbra haladva: Hadosztály. Balra: Gyalogezredek. Alatta: Zászlóaljjak. Jobbra: Vadászok. Alatta: Gránátos századok. Jobbra: Muskétás századok. Alatta: Felkészülő (tartalék) alegységek. Balra: Két löveg. Jobboldalt: Lovas ezredek. Alatta: Eszkadronok (lovas harcászati alegység, körülbelül századnak megfelelő, 120–150 lovas). Alatta cím: Rumjancev harcrendje. Balról: Brjusz hadosztálya, Szlic hadosztálya, Plotnyikov hadosztálya.

Forrás: GÖCZE 2017

Egy másik ilyen II. Katalin cárnőhöz írott levele 1777 májusában kelt, és abban tulajdonképpen olyan kérdéseket fogalmazott meg, amelyekben a jelenkori orosz hadtudósok a legelső orosz katonai doktrína körvonalait vélik felfedezni. A levél a Dunántúli Rumjancev tábornagy gondolatai a hadsereg állapotáról, a csapatok szervezeti felépítéséről és fenntartásukról, az erődökről, lőszer-, illetve egyéb raktárakról, a katonai iskolák létrehozásáról, a fegyelemről, továbbá a katonai rendőrségről, a körzeti parancsnokságokról és egyebekről²⁷ címet viselte.

²⁷ Мысли генерал-фельдмаршала Румянцева-Задунайского состоянии армии, об устройстве войск, о содержании их, о построении крепостей, арсеналов, магазинов, о заведении военных школ, о дисциплине и военной полиции, о комиссариатах и пр.

A levél – amely tulajdonképpen komoly hadelméleti munka – bevezetőjében hangsúlyozza, hogy az államnak az ország teherbíró képességének, méreteinek és védelmi szükségleteinek megfelelő haderőt kell fenntartania, amihez a szükséges erőforrásokat a régi, de főképpen az újonnan megszerzett kormányzóságoktól befolyó javakra kell építeni úgy, hogy az állam belső, elsődleges szükségletei se szenvedjenek csorbát. Ehhez fogalmaz meg a szerző a levél tizenhat fejezetében (cikkelyében) konkrét javaslatokat. A terjedelmi korlátok miatt nem részletezem valamennyi tartalmát, csupán az általam fontosnak ítélt fejezetek egyes részeit emelném ki.²⁸

Az I. fejezetben Rumjancev tábornagy javaslatot tesz az orosz haderő felépítésére az ország külső biztonságának, belső nyugalmanak és gazdasági lehetőségeinek figyelembevételével. Megítélése szerint:

„[N]égy szárazföldi hadsereget kell felállítani, amelyek gyalogos-, tábori és helyőrségi, lovas-, dragonyos- és huszárezredek, könnyű csapatokból, tüzérek, aknászokból és mesteremberekből állnak:

az I. tengermelléki hadsereg részei a Novgorodi, a Finn, az Ingermanlandi,²⁹ az Észt, a Livóniai, a Pszkovi és a Polocki Kormányzóság területén;

a II. ukrainai hadsereg a Mogiljovi, az Azovi, a Voronyezsi, a Szlobodszki és a Belgorodi Kormányzóság területén;

a III. alföldi hadsereg részei pedig a Nyizsegorodszkiji, a Kazanyi, az Orenburgi és az Asztrahanyi Kormányzóság területén diszlokáljanak;

a IV. tartalék hadsereg csapatait olyan, az állam szempontjából előnyös és alacsony költséggel fenntartható helyen kell elhelyezni, ahonnan könnyen meg lehet erősíteni a határokat, illetve kézben lehet tartani a Szibériai és az Irkutszki Kormányzóságot és a flottát. Ez utóbbit szakmailag igen felkészült, tekintélyes katonai vezetőre kell bízni, akitől nem szabad sajnálni sem a címet, sem a rendfokozatot.”³⁰

A III. fejezet tartalmazza az erődök létesítésével kapcsolatos tennivalókat. Ezeket úgy kell megépíteni vagy felújítani, hogy biztosítsák a hadsereg területen található alakulatainak és a vízi akadályoknak a védelmét, valamint lehetőség szerint ezekben kell elhelyezni a területileg utalt alakulatok lőszer-, ruházati, továbbá egyéb raktárait is.

Figyelemre méltó a IV. fejezet is, amely a katonai tudományok és hasznos szakismeretek oktatásához „hadtudományi iskolák” létrehozására tesz javaslatot, amelyekben például a katonák gyerekeit vagy önkénteseket taníthatnának felkészült

²⁸ RUMJANCEV-ZADUNAJSZKIJ [é. n.].

²⁹ Ingermanland: a Finn-öböl és a Ladoga-tó között, a Néva két partján elterülő körülbelül 15 ezer négyzetkilométernyi terület, később a Szentpétervári Kormányzóság része lett.

³⁰ RUMJANCEV-ZADUNAJSZKIJ [é. n.].

tisztek, szállásmesterek, valamint szakemberek a katonai tudományok, illetve a hadsereg számára hasznos szakmák ismeretére. Ez jóval olcsóbb lenne, mint külföldi szakembereket hozatni.

Fontosnak tartom megemlíteni az V. fejezetben leírtakat is, amelyek a fegyelemmel kapcsolatos kérdéseket és a katonai rendőrség kérdéseit taglalják.

„A fegyelem magába foglalja a vak engedelmességtől az előjáró feltétlen tiszteletéig terjedő folyamatot, amelyet szubordinációnak nevezünk, és amely a katonai szolgálat lelke, amelyet hanyatlás esetén helyre kell állítani, és mint isteni fensőbb adományt a szemünk fényénél is jobban őrizni!”³¹

A katonai rendőrség feladata a szabályzat szerinti élet és rend biztosítása menetben, a hadjáratok során, illetve a városi elhelyezési körülmények között. Ugyancsak feladatai közé tartozik a polgári szertartások (házasságkötés, temetések stb.) megszervezése is.

A VI. fejezet négy paragrafusban taglalja az anyagi biztosítás kérdéseit a fegyverzettől a ruházaton át a pénzügyi ellátás kérdéséig. A fegyverzettel történő ellátásnál Rumjancev tábornagy kitér arra, hogy lehetőleg ne sokféle kaliberű ágyút rendszeresítsenek, legyen 6 és 12 fontos, de ne sokféle, mert az megnehezíti a lőszerellátást. A gyalogsági fegyvereknél figyelemre méltó, hogy a német katonáknak egyenes kardot, míg a magyaroknak szablyát kell biztosítani. Ugyanígy különbséget tesz a ruházati ellátásban is.

A VIII. fejezet a csapatok terepen, elhelyezési körletben, helyőrségekben és azokon kívül, kikötőkben, illetve hadihajókon való folyamatos elfoglaltságának és gyakoroltatásának fontosságáról szól. El kell jutni odáig, hogy a legénység megértse és elfogadja a szolgálatok, a gyakoroltatás, a gyakorlatok fontosságát, valamint szükségességét.

Feltétlenül említésre méltó a szabadságolással és eltávozással foglalkozó XI. fejezet, amely előírja, hogy – az áprilistól júniusig terjedő időszakot kivéve – békeidőben az állomány egyharmadát meghatározott terv szerinti váltásokkal haza lehet engedni az otthoni munkálatok elvégzése érdekében. Kivételt képeznek bizonyos beosztások, például a felcserek, a szállásmesterek, a törzsekben szolgáló altisztek és a mesteremberek. A tiszteknél sem lehet egyszerre távol az ezredes és az alezredes helyettese. A tüzérségnél pedig csak az állomány egynyolcada lehet távol egyidejűleg.

A XII–XV. fejezet az előmeneteli renddel, a kitüntetésekkel és az egyenruha-viselés szabályaival foglalkozik igen részletesen. Végezetül figyelmet érdemel a XVI. fejezet, amely a kormányzati szintű irányítás feladatait taglalja. Rumjancev véleménye szerint

³¹ RUMJANCEV-ZADUNAJSZKIJ [é. n.].

kell egy legfelső katonai tanács, amelynek tagjait az uralkodó nevezi ki, aki egyben elnököl is a tanács ülésein. Feltétlenül a tanács tagja kell hogy legyen a hadsereg főparancsnoka mellett a tüzérségért felelős tábornok,³² a műszaki és erősítési munkálatokért felelős tábornok,³³ továbbá a haderő ellátásáért felelős fő komisszár.³⁴ Ezen a szinten hozzák meg a stratégiai szintű döntéseket, amelyek végrehajtásáért Rumjancev szerint – annak módját is beleértve – minden szinten az egyszemélyi parancsnok a felelős. Rumjancev tábornagy ezzel a munkájával tulajdonképpen az első orosz katonai doktrína katonatechnikai oldalát fogalmazta meg. A tábornagy azonban nem csak a gyakorlati kérdések megoldásának elméleti megalapozásával és csokorba szedésével foglalkozott. Számos munkájában foglalkozik olyan fontos elméleti kérdésekkel is, mint például a politika és a háború viszonya. Mintegy harminc évvel Von Clausewitz híres tételének megfogalmazása előtt már felismerte a politika és a háború sajátos viszonyát. Véleménye szerint a „politikai ügyek határozzák meg a szabályokat a katonák számára”,³⁵ ami gyakorlatilag a politika primátusának elismerését jelentette részéről.

További – igen hasznos és gyorsan konkrét eredményeket elérni szándékozó – munkái az alárendelt parancsnokok részére küldött írásos utasításai voltak, amelyek konkrét feladatokat vagy feladatcsoportokat tartalmaztak, és gyakran ezek pontos végrehajtásán múlt az ütközet vagy a hadjárat sikere. Ilyen volt például a *P. Rumjancev utasítása a lovas osztag parancsnoka, P. Jeropkin vezérőrnagy részére a csapatok oszlopban történő ténykedésre való felkészítésére*,³⁶ amelynek a gyakorlatban történő alkalmazása jelentősen hozzájárult a hétéves háború során elért orosz sikerekhez.

RUMJANCEV ELVEI A VEZETÉSRŐL, A VEZÉR ÉS A PARANCSNOKOK SZEREPÉRŐL

Rumjancev korát messze megelőzve az első olyan orosz hadvezér volt, aki nemcsak megkövetelte a hadsereg főparancsnoka és a hadtestparancsnokok részére az önálló

³² *Генерал-фельдцейхмейстер*: ilyen jellegű rendfokozat létezett a korabeli német, francia, brit haderőben is. Az Orosz Birodalom hadseregében a fegyvernemi (gyalogsgági, lovassági stb.) tábornoki rendfokozatnak felelt meg.

³³ *Генерал-инженер*.

³⁴ *Генерал-комиссар*.

³⁵ КЛОКМАН 1951.

³⁶ *Ордер П. А. Румянцева командиру конного отряда генерал-майору П. Д. Еропкину об обучении войск действию в колоннах*.

döntések meghozatalának jogát a harc megvívásának módjáról, de elméleti munkásságának vonatkozó részével meg is alapozta azt.

„A katonai dolgok következményeiket tekintve minden más tevékenységnél nagyobb körültekintést és óvatosságot követelnek meg, és éppen ezért minden egyes parancsnok kötelessége ezeket megérteni és döntéseinél figyelembe venni [...]”³⁷

Azt az elvet vallotta, hogy minden haditerv csak akkor hozhat eredményt, ha a konkrét hadi helyzet valamennyi, a harc megvívása szempontjából jelentős körülményét figyelembe véve alakítják ki, és realizálásánál eltekintenek a korábbi sablonoktól.

A kor hadvezérei – hacsak nem az uralkodóház tagjai voltak – nehezen tudták magukat függetleníteni döntéseikben a cár mellett működő udvari haditanács által a hadművelleti területtől távol, irodákban kidolgozott, a korabeli hadviselési sablonokra épülő haditervektől. Rumjancevnek is tulajdonképpen csak az 1773–1774-es törökök elleni hadjáratra sikerült elérnie a teljes önállóságot a küszöbön álló hadművelet megtervezéséhez és végrehajtásához. Ez a lehetőség nagy cselekvési szabadságot és gyors győzelmet hozott a hadvezérnek, amelynek eredménye az orosz fél számára kedvező, már korábban említett kücsük-karnajdzsi béke lett, amely az Orosz Birodalom számára a Krím félszigetet és az Észak-Kaukázus egy részét jelentette. Ettől kezdve az uralkodó és az udvari haditanács is tiszteletben tartotta katonai vezetői önállóságát, amit viszont ő is megkövetelt alárendelt parancsnokaitól.

Rumjancev hadvezetési elveiben lényeges különbség fedezhető fel a korabeli nyugat-európai hadművészeti elvekkel való összehasonlításban. A 18. században divatos úgynevezett „kordonrendszer” a csapatokat a hadművelet területén egyenletesen, vonalas harcrendben helyezte el, ami a vonal áttörését követően a többi csapatrésszel való kapcsolat elvesztését is jelentette. Rumjancev ezzel szemben megszervezte az egyes csoportosítások közötti stratégiai együttműködést, és a harc folyamán a vonalharcászat helyett a csapatok térben történő, illetve feladat szerinti széttagolását, az oszlopban történő gyors előremozgást és esetenként a fő feladat érdekében szükséges erőkoncentrációt, az adott helyzet követelményeinek figyelembevételével. Ezzel gyakorlatilag megteremtette a manőver fogalmát, amelyet hadjáratai során a gyakorlatban is alkalmazott. A manővert nem öncélú tevékenységnek, hanem a saját csapatok kedvezőbb helyzetbe hozatala és a saját akarat ellenségre történő kényszerítése fontos eszközének tekintette.

Ugyanakkor fontosnak tartotta az uralkodó és az udvari (politikai) vezetés folyamatos kapcsolatát a hadműveletet közvetlenül irányító hadvezérrel. Éppen

³⁷ Реляция Румянцева Екатерине II от 25 марта 1773 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1937: 17.

a törökök elleni, fent említett 1773. évi hadjáratára készülve – egy II. Katalin cárnőhöz írott levelében – kérte a cárnőt, hogy „tájékoztatót kaphasson a szövetséges és szomszédos hatalmakkal való viszonyról, arról, hogy milyen feladatokat kaptak az orosz szárazföldi és tengerészeti csapatok többi alakulatai, mert enélkül, csak saját helyzetemet látva, a teljes hadi helyzetet minden kétséget kizáróan nem tudom megérteni, hiszen ezek összekapcsolódnak, és csak ezeket összehangolva ismerhetem meg az általános összefüggéseket”.³⁸

Rumjancev általában véve fontosnak tartotta az uralkodó mint „politikai vezető” döntéseinek elsődlegességét a katonai vezetés és a hadjárat stratégiai célkitűzéseit illetően.³⁹ Ehhez következetesen tartotta is magát pályafutása során. Egész tevékenységét az uralkodóhoz való hűség határozta meg, amelynek fényes tanújelét adta III. Péter halálakor, amikor is a Preobrazsenszkij testőrezred segítségével trónra került Katalin cárnőtől nyugdíjazását kérte. Az orosz hadtörténelem és a birodalom szerencséjére II. Katalin felismerte Rumjancev hadvezéri képességeit, és visszahívta a szolgálatba.

RUMJANCEV ÉRTÉKRENDJE – A FEGYELEM BETARTÁSA

A tábornagy véleménye szerint a fegyelem mindenekelőtt a vezénylő parancsnokok és a csapatok, valamint a közvetlen parancsnokok, illetve a beosztott katonák közötti bizalmon kell hogy alapuljon. „Ha valaki a menet során, vagy az egyes kiképzési fogások során hibázik, azért nem kell verni, és nem szabad restellni megmutatni, hogyan kell csinálni!”⁴⁰ Fontosnak tartotta, hogy egyetlen fegyelemsértés se maradjon büntetlenül, de a büntetés legyen arányos az elkövetett fegyelemsértéssel. Keményen büntette például az italozást. Különösen fontosnak tartotta a fegyelmi nevelés területén a meggyőzés és a kényszerítés módszerének helyes arányú összekapcsolását, de nem vetette el a fizikai fenyegetés eszközét sem.

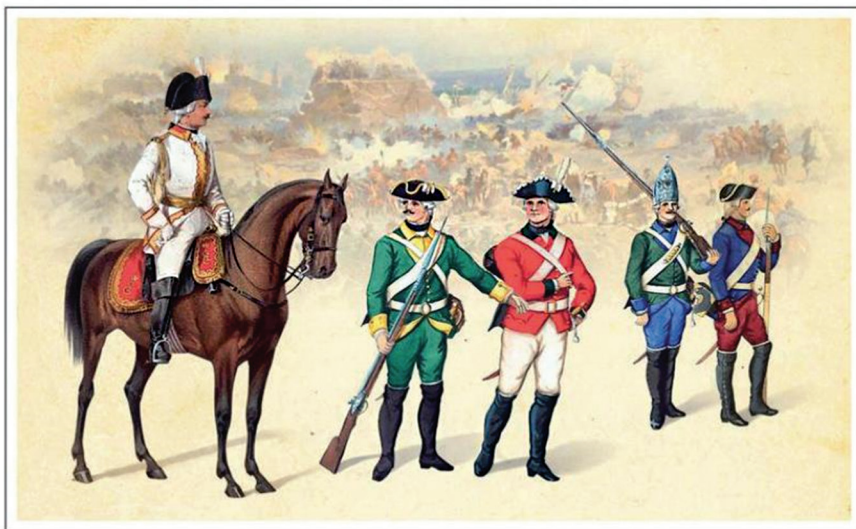
A tábornagy személyes példamutatása, bátorsága és következetes követelmény-támasztása révén – bár sohasem került olyan közel a katonáihoz, mint tanítványai, Szuvorov és Kutuzov – hallatlanul népszerű volt a katonák körében. Szigor és emberiség – ez jellemezte a hadvezér elvárásait az alárendelt parancsnokokkal szemben is. „Ha szükséges, akkor a századostól mint a század fejétől féljenek a katonák, de ezzel egyidejűleg szükséges, hogy szeressék is őt, és teljes bizalommal legyenek iránta.”⁴¹

³⁸ Реляция Румянцева Екатерине II от 25 марта 1773 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1937: 17.

³⁹ Lásd 75. oldal 7. bekezdés.

⁴⁰ RUMJANCEV [é. n.]: 21.

⁴¹ RUMJANCEV [é. n.]: 22.

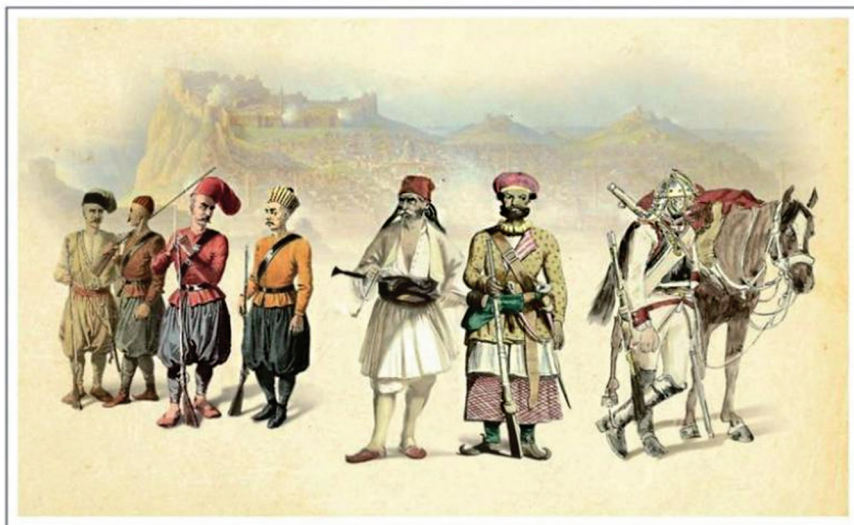

1.5. kép. Orosz katonai egyenruhák a 18. században

Forrás: yandex.ru/images

Rumjancev értékrendjében ugyancsak fontos szerepet kapott a kezdeményező-készség, amelyet saját maga a már korábban említett gross-egersdorfi ütközetben a gyakorlatban is bemutatott, és azt később beosztott parancsnokaitól is elvárta. Ebben az ütközetben a gyalogság, a tüzérség és a lovasság közötti együttműködés pontos megszervezésével a döntő pillanatban – a fővezér utasításának hiányában is – a megfelelő helyen mért csapással megfordította az ütközet sorsát, ezzel az orosz erők vereséget mértek II. Frigyes porosz seregére. (Igaz, akkoriban – különösen a porosz haderőben – az ilyen fegyelemsértésért szigorú felelősségre vonás járt volna.)

A tábornagy értékrendjében meghatározó szerepet kapott a támadó harc, illetve hadművelet. Míg a korabeli hadművészet az ellenséges terület elfoglalását tekintette fő céljának, addig Rumjancev az ellenség erőinek teljes megsemmisítéséig folytatta a támadó harcot, mondván az ellenség szétverése elkerülhetetlenül együtt jár területének elfoglalásával is, és így a háború megnyerésével. Ennek fényes bizonyítéka volt az 1770-ben Larga és Kagul mellett aratott döntő győzelme a túlerőben lévő török seregek felett.

1.6. kép. Török katonai egyenruhák a 18. században

Forrás: yandex.ru/images

A támadó harc megszervezése és végrehajtása során Rumjancev nagy figyelmet fordított a manőverezésre. Míg a korabeli nyugati hadvezérek a manővereket inkább az ellenfél utánpótlási rendszereire mért csapásoknál alkalmazták, elvágva ezzel a fő erőket az utánpótlási útvonalaktól, addig Rumjancev a manővert a saját csapatok ellenfélhez képest kedvezőbb helyzetbe hozására, az ellenséges erők mozgásterének szűkítésére, valamint saját akaratának az ellenfélre történő kényszerítésére használta fel, természetesen a győzelem kivívása érdekében. Érdekes, hogy a visszavonulást is a manőver egyik módjaként fogta fel, amelyből a megfelelő időpontban ellen-támadásba, majd támadásba lehet átmenni.

Ugyancsak sajátosan „rumjancevi” módszer volt a támadó harc folyamán a gyalogság hidegfegyverének – a szurornynak – a használata a gyalogos erők rohammal történő alkalmazása során.

Rumjancev tábornagy nagy jelentőséget tulajdonított az ügynöki és a csapatfelderítés jó megszervezésének. „[A] parancsnok számára az első szabály, hogy ismerje ellenfele elhelyezkedését, erőit és várható alkalmazási módszereit, hogy a támadás során megfelelő módon figyelembe vehesse azokat.”⁴²

⁴² Ордер Румянцева генерал-майору Текели от 23 января 1773 г. ЦГВИА, ф. ВУА. д. 1967: 37.

RUMJANCEV AZ ELLÁTÁSRÓL

Korábban már említett, 1777 májusában II. Katalin cárnőhöz írott levelében részletesen foglalkozik a haderő személyi állományának ellátásával kapcsolatos kérdésekkel. A „Dunántúli” Rumjancev tábornagy gondolatai a hadsereg állapotáról, a csapatok szervezeti felépítéséről és fenntartásukról, az erődökről, a lőszer- és egyéb raktárakról, a katonai iskolák létrehozásáról, a fegyelemről és a katonai rendőrségről, a körzeti parancsnokságokról és egyebekről címet viselő komoly hadelméleti munka VI. cikkének több paragrafusa foglalkozik a katonák illetménnyel, élelmiszerrel, egyenruhával, fegyverrel történő ellátásával, a lovak és a számukra szükséges takarmány beszerzésének módjával.

De ugyanilyen alapossággal vázolja az egészségügyi biztosítás, továbbá az ezzel összefüggő higiénia betartásának szabályait is. „A gyalogság részére kényelmesre varrott hátizsákot kell készíteni, puha és széles bőrszíjjal, és abban csak a legszükségesebb dolgokat kell elhelyezni, hogy a fegyverrel amúgy is túlterhelt embereket ne terheljük tovább [...]”.⁴³

RUMJANCEV HATÁSA KORA HADTUDOMÁNYÁRA

A tábornagy hadelméleti munkássága jelentős változásokat hozott a kor hadtudománya elméleti kérdéseinek megközelítése, de különösen azok gyakorlati alkalmazása terén. A 18. század nyugat-európai hadviselésében elfogadott kordonrendszer és a vonalharcászat elveivel szemben Rumjancev az oszlopok és a négyszögek alkalmazásával, illetve az egyes hadrendi elemek közötti együttműködés megszervezésével s ezen keresztül a változatos – az adott pillanatban legcélravezetőbb hadrendi felépítést alkalmazó –, széles körű manőverezéssel a fő csapás irányában, illetve megfelelő erő koncentrálásával vívta ki a támadó harctevékenységgel a győzelmet. Ugyanakkor a tábornagy még nem teljesen vetette el a vonalharcrendet, mert az oszlopok és a négyszögek között az úgynevezett „szórt csatárláncot”⁴⁴ elég gyakran alkalmazta a gyakorlatban.

A kor hadi stratégiájához képest újszerű volt az az elve is, hogy az ellenséget a végső megsemmisítésig kell üldözni, hiszen a kor nyugati hadvezérei a döntőnek vélt csatát követően általában futni hagyták ellenfeleiket.

⁴³ Реляция Румянцева Екатерине II от 15 марта 1771 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1925: 27.

⁴⁴ Рассыпной строй.

Rumjancev tábornagy rakta le az orosz hadművészetben a tűzéség harci alkalmazásának akkoriban újszerű elveit. Hadseregében erős és vegyes kaliberű tűzerütegeket hozott létre, amelyek a gyalogsággal és a lovassággal szoros együttműködésben alkalmazva lefoglalták az ellenség élőerejét, valamint tűzéségi eszközeit.

Hadvezéri mentalitását kiválóan jellemzi az a mondata, amelyet egyik hadtestparancsnokának írt egy feladatszabó üzenetében: „A hadvezért nemcsak az ellenfél feletti győzelem tudománya, hanem a győzelmek kihasználásának képessége is jellemzi!”⁴⁵

Hadvezéri képességeit ellenfelei is nagyra értékelték. Ennek legékeesebb példáját II. Frigyes porosz uralkodó gesztusa jelentette számára, amikor kérésére egyik berlini útja során a törökök felett Kagul mellett aratott győzelmének forgatókönyvét a teljes porosz tábornoki kar jelenlétében kellett bemutatnia.

ÖSSZEGZÉS

Megítélésem szerint Rumjancev hadtudományi munkássága és hadvezéri tevékenysége az eddigieknél mindenképpen több figyelmet érdemel. Alapvető elméleti munkái a korabeli orosz haderő felkészítésének és harci alkalmazásának legfontosabb elveit rögzítették, amelyek átfoglalták a hadművészet teljes spektrumát. Sikeres gyakorlati hadvezéri tevékenységének eredményeként előbb a hétéves háborúban a porosz seregek és szövetségeseik, majd az orosz–török háború (1768–1774) során az oszmán seregek felett aratott győzelmeivel jelentősen hozzájárult a korabeli Orosz Birodalom megerősödéséhez, területének növeléséhez. Győzelmeinek többségét a kor hadelméleti felfogásától eltérő, újszerű, elméletileg megalapozott megoldásaival érte el, pedig a sikerekért nemcsak az ellenféllel, de sokszor a korabeli megszokott sablonokhoz mereven ragaszkodó udvari haditanács ellenkezésével is meg kellett küzdenie. Keze alól a későbbi orosz tábornokok egész sora nőtte ki magát ismert hadvezérré, közülük is a legismertebb talán Nyikolaj Vasziljevics Repnyin tábornagy és Alekszandr Vasziljevics Szuvorov generalisszimusz volt. Utóbbi nemzetközileg is elismert hadvezéri képességei mellett az orosz hadtudomány kiemelkedő művelőjévé is vált. Pjotr Alekszandrovics Rumjancev altábornagy hadvezéri és hadtudományi tevékenysége mellett a korabeli orosz közigazgatás területén is helytállt. 1765-ben II. (Nagy) Katalin cárnő Kis-Oroszország főkormányzójává nevezte ki, majd 1779-ben a kurszki, harkovi és kis-oroszországi területeken a cárnő helytartója lett. Polgári

⁴⁵ *Ордер Румянцева генералу Олицу от 18 декабря 1770 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1866: 359.*

területen eltöltött évei során jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az orosz közigazgatási modell ezeken a területeken megerősödjön. Az Oroszországi Föderáció katonai tanintézeteinél ma már oktatják hadvezéri és hadtudósi munkásságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GŐCZE István szerk. (2017): *Állam és katona*. Budapest: Dialóg Campus, 87–106.
- КЛОКМАН, Юрий Робертович [КЛОКМАН, Юрий Робертович] (1951): *Фельдмаршал Румянцев в период Русско-турецкой войны 1768–1774 гг.* Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Ордер Румянцева генералу Олицу от 18 декабря 1770 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1866. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml
- Ордер Румянцева генерал-майору Текели от 23 января 1773 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1967. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml
- Письмо Румянцева Н. И. Панину от 27 января 1769 г. Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина, рук. отд., ф. Панина, д. VI–12: 33.
- Реляция Румянцева Екатерине II от 15 марта 1771 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1925. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/polkihorosiotpolkownikowaneotustawa.shtml
- Реляция Румянцева Екатерине II от 25 марта 1773 г. ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1937. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml
- RUMJANCEV, Pjotr Alekszandrovics [Румянцев, Пётр Александрович] [é. n.]: *Инструкции ротным командирам*. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml
- RUMJANCEV-ZADUNAJSZKIJ, Pjotr Alekszandrovics [Румянцев-Задунайский, Пётр Александрович] [é. n.]: Пётр Александрович Румянцев – Екатерине II. In *Великая и Малая Россия. Труды и дни фельдмаршала*.
- Великие полководцы: Пётр Александрович Румянцев-Задунайский. In *Труды П. А. Румянцева о военном искусстве. Реляция П. А. Румянцева Екатерине II о комплектовании и содержании армии*. Online: fictionbook.ru/static/trials/09/36/29/09362913.html
- Журнал Русского военно-исторического общества, СП б 1–2 (1913).

Ajánlott irodalom

- КАМЕНЕВ, Anatolij Ivanovics [КАМЕНЕВ, Анатолий Иванович]: *В самом высшем градусе сохранять*. Гос. библиотека СССР им. В. И. Ленина, рук. отд., ф. Румянцева, д. 3730, л. 48. Online: artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml